

آثار هنری ایران در موزه های جهان

مجموعه نقاشی های ایران در موزه ارمنیاز لنینگراد

دکتر عیسی بهنام
استاد دانشکده ادبیات

میشود و پس از آنکه نقاشی روی جلد تمام شد روی آن روغن کمان میزنند و گاهی این عمل را تکرار میکنند تا نقاشی اصلی زیر چند قشر روغن محفوظ بماند و هر بار پس از روغن کاری چندین روز جلد را در آفتاب میخشکانند .

هنر روغن کاری روی جلد از فنون بسیار مشکل است و احتیاج به مهارت کامل دارد زیرا اگر هنگام کشیدن روغن تبخیر لازم در کار نباشد ناهمواریهای زیاد پیش میآید که نقاشی اصلی را از بین میبرد .

هنر جلدسازی و قلمدان سازی و جعبه سازی شباهت زیاد به هنر نقاشی زیر لاک چینی ها دارد و اتفاقاً در کشور روسیه نیز در قرون اخیر این هنر بسیار معمول بود ، بطوریکه نمیتوان فهمید از کدام یک از این کشورها نیز نقاشی زیر لاک بکشور دیگر نفوذ یافته . بهمین دلیل امروز مردم کشور شوروی علاقه ی زیاد بدیدن مجموعه های قلمدان یا جعبه های نقاشی شده زیر لاک یا جلد های روغنی و چرمی ایران نشان میدهند، و در موزه ی ارمنیاز لنینگراد نمونه های بسیار خوبی از این گونه اشیاء دیده میشود . بعلاوه شورویها خود نیز مجموعه های زیبایی از هنر نقاشی زیر لاک متعلق بقرن ۱۸ و ۱۹ دارند که بسیار قابل مقایسه با هنر نقاشی زیر لاک ایران میباشد .

جلدهایی که در این گفتار شرح داده میشود و جزو مجموعه ی موزه ی ارمنیاز لنینگراد است از چرم ساخته شده و روی آن با طلا و نقره باشکال گل و بلبل تزیین یافته . آیات زیر در داخل خانه هاییکه در حاشیه ی آن قرار داده شده نوشته شده :

این نکو طلعت مرقع نام
گه شد از جلوه شهره در ایام
نیست نازش ز دلبری بیجا
نازینی است چون نشاط افزا
گاه از حسن خط جلاده چشم
گه بحر فهای عیان مشابه چشم

بیم آن میرود که بابت درباره نقاشان ایرانی در هندوستان خاطر خوانندگان را خسته کرده باشیم . راجع باین موضوع گفتارهای متعدد باید تهیه کرد . اکنون در این گفتار قسمت دیگری از تظاهرات هنری ایران در قرون اخیر را مورد مطالعه قرار میدهیم .

در مجموعه آثار هنری ایران در موزه ارمنیاز که اخیراً در لنین گراد چاپ شده یک جفت جلد (شکل های ۱ و ۲) بسیار زیبا دیده میشود که مورخ بتاریخ ۱۱۴۷ هجری میباشد . جلد سازی از زمان شاه عباس در ایران رونق زیاد یافت . ابتدا جلدهای چرمین ، بسیار معمول بود . بعدها جلد مقوایی نیز رسم شد . بهترین انواع جلد آن است که ورقه نازکی از «میشن» را بروی مقوا میچسبانند و روی آنرا با نقوش مختلف زینت میکنند . یکی از انواع جلدها جلد سوخت است که از چرم بسیار ظریف ساخته میشود و روی متن میشن چسبانیده میشود و روی بخش های اضافه شده یا روی زمینه متن با آب طلا تزیین میشود .

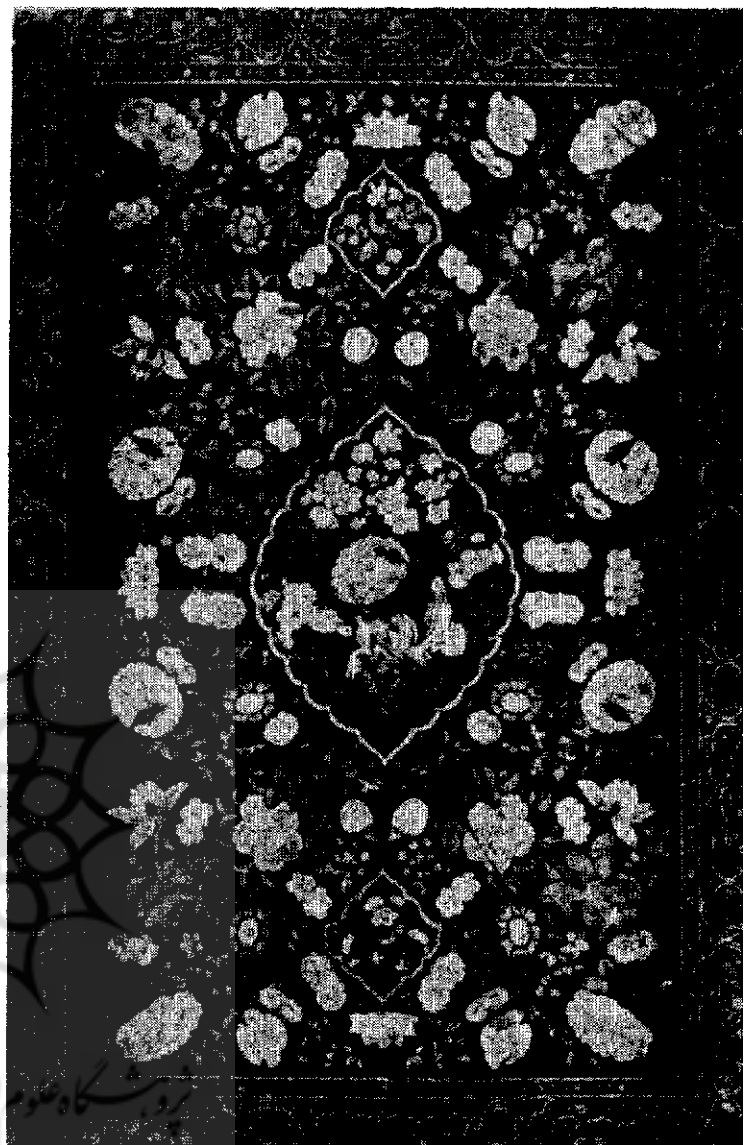
یکی دیگر از انواع جلدها جلد ضربی است که در آن نقش تزیین را بصورت معکوس روی فلز نقر میزنند سپس ورقه ای از طلای نازک روی آن قرار میدهند و فشار بر روی آن وارد میآورند تا تصاویری که در نقش روی فلز گود بوده روی جلد کتاب بصورت برجسته پدید آید .

جلد روغنی نیز یکی از انواع نفیس جلدهاست . در این هنر ابتدا متن مقوا را که برای جلد انتخاب کرده اند خوب صیقل میکنند و سپس آنرا با سفید آب سرب بوم مینمایند . وقتی قشر رنگ سفید خشک شد روی آنرا با سمباده های بسیار ظریف میسایند تا هموار شود . گاهی روی آنرا پس از صیقل شدن روغن کمان میزنند و با لعاب سربشم (واشور) کرده روی آن بنقاشی مبادرت میکنند . این لعاب سربشم را از آن جهت بکار میبرند تا چربی روغنی کمان را زایل کند . بعضی دیگر اصولاً از بکار بردن روغن کمان خودداری میکنند .

تصاویر این جلدها معمولاً از گل و مرغ و پروانه تشکیل

داخل جلد چرمی طلاکوب درموزه ارمنستان لنینگراد

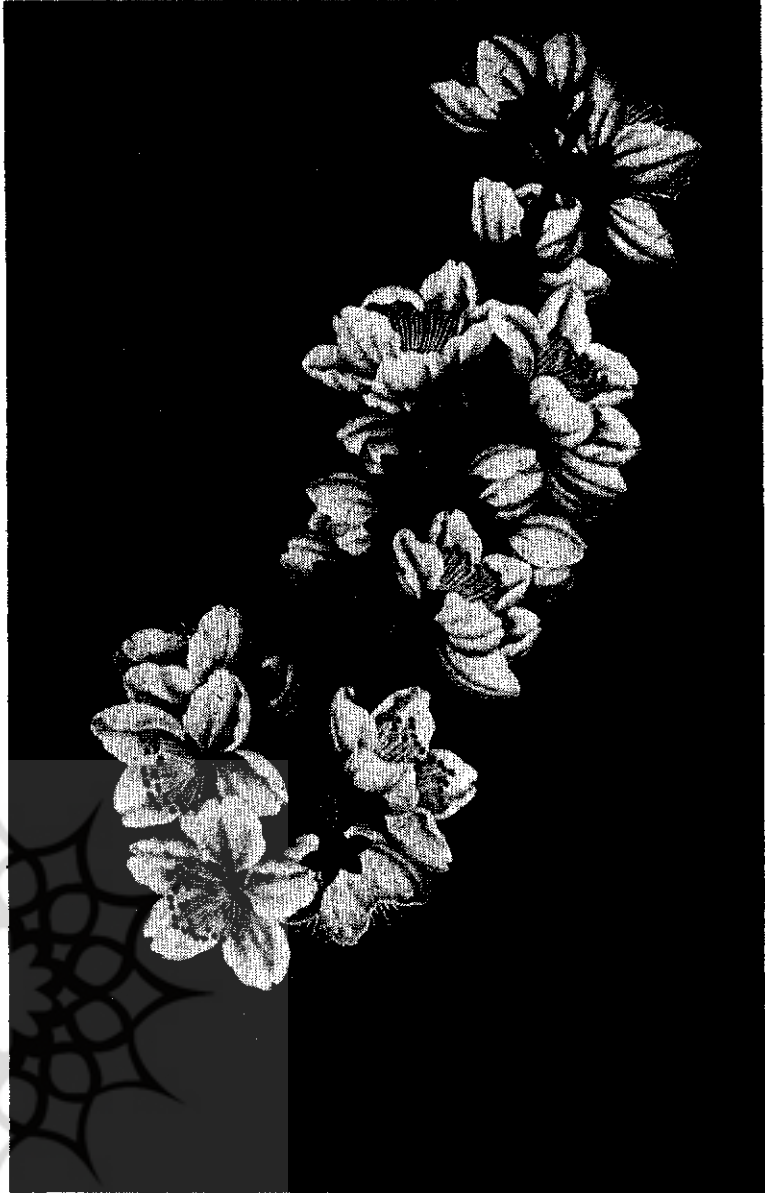
پشت جلد کتاب چرمی طلاکوب درموزه ارمنستان لنینگراد

مالکش وقع دولت و اقبال
 در شهوار عین بحر کمال
 فلک عز و منزلت را بدر
 صد ره اما فزون از آتش قدر
 زینت افزای مجلس از دولت
 میرزا مهدی آن ملک فطرت
 آن گرامسی که از کمالاتش
 عالم پیر محو حالاتش
 وصف کلکش چونیست مد زبان
 کلک افسرده شد بکسر لسان

گه قرین چارسطری از هرسو
 طور او چون بنان چار ابرو
 گه نماید بچشم تجربه بین
 پس هم قطعها چو خلد برین
 قلم از وصف خط کند ز بنان
 صفحه را از بنفشه گلریزان
 بسته از جان و دل بهر سوبش
 برقعی باز جلد بر رویش
 برقعش نیز آنکه بگشاده
 جان بتصویر ساده اش داده

دسته گل : کار محمد زمان نقاش ایرانی قرن ۱۴ هجری موزه
ارمیتاژ لنینگراد

شاخ گل ، کار محمد زمان نقاش ایرانی قرن ۱۴ هجری موزه
ارمیتاژ لنینگراد

این عبارت را درک نمیکنند ، آیا مقصود از اشرف افغان است ، یا اینکه نویسنده خواسته است بگوید بعد از محمد (ص). علی اشرف است . اگر فرض اول را قبول کنیم با جمله‌ای که در ترجمی که داخل جلد نوشته شده مغایرت پیدا میکند . جمله‌ی ترجم داخل جلد بقرار زیر است : « یامحمد مهدی هادی » مغایرت از این نظر است که در زمان اشرف افغان که پیرو مذهب سنت بود جمع کردن نام او بانام اسمهای مذهب تشیع روی یک جلد کتاب بعید بنظر میرسد . برای روشن شدن مطلب باید اضافه کنیم که در حاشیه این جلد کتاب تاریخ ۱۱۵۰ نیز دیده میشود . باین طریق مشاهده میگردد که دو سال پس از سقوط حکومت اشرف نیز روی این جلد کتاب کار میشده . در ترجم دیگری در داخل جلد ، تاریخ ۱۱۵۱ نیز دیده میشود . اکنون گرفتن

یافت اتمام چو بیمن احد
کلك خادم بعزم سحر آمد
از پی ضبط سال و اصل زمان
دان ز هر مصرع از حساب نشان
باد چون خط بماه چهره یار
صاحبش را بکامرانی کار
هر کدام از این بیتها بحساب حروف ابجد ، تاریخ ۱۱۴۷ را نشان میدهد . ما میدانیم که اشرف افغان از ۱۱۳۷ تا ۱۱۴۸ در اصفهان حکومت میکرده است . بنابراین اگر تاریخ ۱۱۴۷ را بپذیریم باید بگوییم این جلد کتاب در زمان اشرف در اصفهان ساخته شد . در ترجمی که در میان جلد قرار دارد این عبارت نوشته شده : « ز بعد محمد علی اشرفست » نگارنده مفهوم

تصویر گل و بلبل : کار منصور موزه ارمیتاژ لنینگراد

بنا بگفته‌ی آقای یحیی ذکاء محمد زمان در جوانی به ایتالیا رفت و مسیحی شد و بعداً به کشمیر رفته منصب دار دربار شاهان مغول کبیر هند گردید و در موقع روی کار آمدن اورنگ زیب به دهلی رفت ، بنابراین قسمتی از کارهای او در هند پیدا شده . شکل ۵ و ۶ دو صفحه‌ی نقاشی کار منصور ، نقاش قرن سیزدهم ایران را نشان می‌دهد. در این دو صفحه پرندگان و گل‌ها مطابق اصول نقاشی قدیم ایران نشان داده شده‌اند .
 بانسان دادن عکسهای فوق نویسنده این مقاله تصور میکند توانسته باشد قسمتی از شاهکارهای هنری ایران را که امروز در موزه‌های کشورهای دیگر قرار دارند معرفی کرده باشد .

منظره گل و بلبل : کار منصور موزه ارمیتاژ لنینگراد

نتیجه را بعهدہ خوانندگان گرامی می‌گذاریم .
 شکل ۳ و ۴ دو کار از محمد زمان را نشان می‌دهد .
 در شکل ۳ روی زمینه‌ی سیاه بخط طلایی نوشته شده است :
 « برسم پیشکش بدرگاه نواب کامیاب اشرف اقدس همایون » .
 « برقم کمترین بندگان محمد زمان تحریر یافت سنه ۱۱۰۵ » .
 باید اضافه کرد که سنه ۱۱۰۵ زمان پادشاهی شاه سلطان حسین صفوی است و در پایین شکل عبارت زیر نوشته شده :
 « رقم کمترین بندگان محمد زمان سنه ۱۰۹۴ » .
 در سال ۱۰۹۴ شاه سلیمان در ایران حکومت می‌کرده است .